

יום שלישי

יכוין להמשיך מת"ת דו"א יהוה - נפש, י יה יהו יהוה - רוח, יוד הא ואו הא - נשמה, יהוה - חיה יחידה, ה דמילוי ה"ה ראשונה, אל שם ב"ן שבועשה בניקוד חולם.

ה וַיִּגְדַּל לְמַלְכָּהּ מִצָּרִים כִּי בָרַח הָעָם וַיִּהְיֶה לָבָב
פָּרַעַה וַעֲבָדֵיו אֶל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ מִה-זֹּאת עֲשִׂינוּ
כִּי-שִׁלַּחְנוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵעֲבָדֵנוּ: וְאֶתְחַנֵּא לְמַלְכָּא

דְּמִצָּרִים, אָרִי אֶזֶל עֲמָא. וְאֶתְהַפִּיף לָבָא דְּפָרַעַה וַעֲבָדוּהִי לְעֲמָא, וְאָמְרוּ מִה דָּא עֲבַדְנָא, אָרִי
שִׁלַּחְנָא יֵת יִשְׂרָאֵל מִלְּמַפְלַחְנָא: וַיֹּאסֵר אֶת-רַכְבּוֹ וְאֶת-עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ: וְטָקִים יֵת

רש"י

(ה), ונהפך לנצ עבדיו, שהרי לשעבר היו אומרים לו
עד מתי יהיה זה לנו למוקש (שם י, ז), ועכשיו נהפכו
לרדוף אחריהם נציל ממנום שהשילוס: מעבדנו.
מעבוד אותנו: (י) ויאסור את רכבו. הוא עצמו
(מכילתא): ואת עמו לקח עמו. משכס דגזרים -
לקינו ונטלו ממנונו ושלחנו; צאו עמי ואני לא
אתנהג עמכם כשאר מלכים, דרך שאר מלכים עבדיו

רש"י כפשוטו

[בהתראה על מכת הארבה] היו עבדיו של פרעה אומרים
לו 'עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים'
וגו' (שם י, ז), ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם, הן משום
שנתחרטו על ששילחו אותם מעבודתם, והן בשביל
ממונם שהשילוס (נח"י, עפ"י לשון המכילתא):

מעבדנו. פירושו כמו 'מעבוד אותנו', אבל אין פירושו
'מהעבודה שלנו', שאם כן היה לו לומר 'מעבודתנו'
(הזכרון):

(י) ויאסור את רכבו. הדברים אמורים על פרעה,
שהוא בעצמו רתם את מרכבתו, ולא כדרך המלכים
שאחרים מכינים להם את המרכבה, 'כי השנאה מקלקלת
את השורה' [משבשת את התנהגותו הרגילה] (מכילתא)
(חזקוני עפ"י בסיקתא זוטרתא):

וְאֶת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ. כל מקום שנאמר 'לקיחה' בבני
אדם, אין משמעותה נטילה בידים כמטלטלין, אלא פיתוי
בדברים שיתרצה ללכת עמו. ואף זה האמור כאן פירושו:
מְשַׁכֵּם ופיתה אותם בְּדָבָרִים, ועל ידי כן 'לקח' את
לבבם ללכת אחריו. וכך אמר להם: לְקִינוּ בעבורם בכל
המכות שבאו עלינו, וגם נָטְלוּ מִמּוֹנֵנוּ, וגם שִׁלַּחְנוּם
מעבוד אותנו, ונמצאנו עתה נפסדים מכל וכל; בואו עִמִּי

(ה) וַיִּגְדַּל (הגידו לו) לְמַלְכָּהּ מִצָּרִים
כִּי בָרַח הָעָם - עברו שלשת
הימים וניכר שאין בדעתם לחזור
למצרים, וַיִּהְיֶה לָבָב - נהפכה
מחשבתו של פָּרַעַה וַעֲבָדָיו אֶל
הָעָם, וַיֹּאמְרוּ: מִה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי
שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעֲבָדֵנוּ - איך
עשינו כדבר הזה, ששחררנו את
ישראל מלעבוד אותנו: (י) וַיֹּאסֵר
- ויקשור פרעה אֶת רַכְבּוֹ - עגלת
המלחמה שלו, וְאֶת בְּנֵי עַמּוֹ
לָקַח עִמּוֹ:

(ה) וַיִּגְדַּל לְמַלְכָּהּ מִצָּרִים. איקטורין שלח עמהם,
וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקצצו לילך ולשוב וראו
שאינן חוזרין למצרים, צאו והגידו לפרעה ביום הרביעי,
נחמישי ונששי רדפו אחריהם, וליל שצעי ירדו לים,
נשחרית אמרו שירה, והוא יום שצעי של פסח. לכן
אנו קורין השירה ביום השביעי: ויהפך. נהפך ממה
שהיה, שהרי אמר להם קומו לאו מתוך עמי (לעיל יב,

(ה) וַיִּגְדַּל לְמַלְכָּהּ מִצָּרִים. מי הגיד לו? איקטורין שִׁלַּח
עִמָּהּ [פקידי המלכות הממונים על כך] כדי לראות אם
אכן יקיימו את דברם ללכת רק 'דרך שלשת ימים' (ראה
לעיל ה, ג), וְכִיּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְסוּף שְׁלֹשֶׁת יָמִים שֶׁקָּבְעוּ
לִילָה וְלָשׁוֹב וְרָאוּ הָאִיקטורִין שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין לְמִצְרַיִם,
אלא הם חונים אצל הים 'לפני פי החירות' ואין בדעתם
לחזור כלל, בָּאוּ וַהֲגִידוּ זֹאת לְפָרַעַה בְּיוֹם הָרְבִיעִי, ואז
נהפך לבב פרעה לרדוף אחריהם, וּבְיוֹם הַחֲמִישִׁי וּבְשִׁשִּׁי
רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם, וְלִיל שְׁבִיעִי יָרְדוּ לַיָּם, וטבעו בו פרעה
וחילו, וּבִשְׁחֵרִית של יום שביעי אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל שִׁירָה
[שירת 'או ישיר' האמורה להלן (ט, איתח)], וְהוּא יוֹם
שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח. לָכֵן, בסדר הקריאות שנקבעו לימי חג
הפסח, אָנוּ קוֹרְרִין אֶת הַשִּׁירָה בְּשַׁחֲרִית של יוֹם
הַשְּׁבִיעִי, לפי שאז שרו משה ובני ישראל את השירה
הזאת על קריעת ים סוף (רא"ם, ערוך השלם):

וַיִּהְיֶה לָבָב פָּרַעַה וַעֲבָדָיו. נִהְפָּךְ לָבו מִמָּה שֶׁהָיָה קודם
לכן, שֶׁהָיָה לאחר מכת בכורות כבר נתרצה והסכים
לשלחם לגמרי, וְאָמַר לָהֶם 'קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם
אַתֶּם... וְלָכֵן' וגו' (לעיל יב, לא), מבלי להזכיר כלל שישבו
אחר כך, ועתה נהפך לבו לרדוף אחריהם, וכמו כן נִהְפָּךְ
גַּם לָבָב עֲבָדָיו, שֶׁהָיָה לְשֹׁעֵבֶר - כשהיו עוד במצרים

רְתִיכִיה, וְיֵת עֲמִיה דְּבַר עֲמִיה: ז וַיִּקַּח שְׁש־מֵאוֹת רֶכֶב
בַּחֹר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלֹשׁ עַל־כָּלוֹ: וּדְבַר שֵׁית
מָאָה רְתִיכִין בַּחֲרִין, וְכָל רְתִיכִי מִצְרָאִי. וּגְבָרִין מִמֶּנִּין עַל
כּוֹלְהוֹן: ח וַיִּחְזַק יְהוָה אֶת־לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים
בְּיַד רָמָה: וְאַתְקִיף יְיָ ית לָבָא דְּפָרְעָה מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם,
וּרְדֹף בְּתֵר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִפְקִין בְּרִישׁ גְּלִי: שְׁנֵי

(ז) וַיִּקַּח עִמּוֹ גִּדּוּד צְבָא אֲשֶׁר
לוֹ שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בַּחֹר -
רכבי מלחמה מובחרים, וְכָל רֶכֶב
- עם שאר עגלות משא מכל
מִצְרַיִם, וְשָׁלֹשׁ - שרי צבא
מופקדים עַל כָּלוֹ: (ח) וַיִּחְזַק
(ויאמץ) ה' אֶת לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם, וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל,
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיַד רָמָה -
בגבורה ובפרסום:

רש"י

מִצְרַיִם, וְאֵס תֵּאֲמַר מִשַּׁל יִשְׂרָאֵל - והלא נאמר (שס י,
כו) וגם מקננו ילך עמנו, משל מי היו - מן הירא את
דְּבַר ה' (שס ט, כ). מִכָּאן הִיא רַצִּי שִׁמְעוֹן אֹמֵר, כִּשְׁר
שְׁנָאִים הָרֹג, טוֹב שְׁנָאִים לָנוּךְ אֵת מוֹחוֹ (מכילתא):
וְשִׁלְשִׁים עַל כָּלוֹ. שְׁרִי לְנָאֹת, כְּתִרְגוֹמוֹ:
(ס) וַיִּחְזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה. שְׁהִיא תוֹלֵה אֵס
לְרֹדוֹף אֵס לֹא, וְחֹזֵק אֵת לְנוֹ לְרֹדוֹף (שס): בְּיַד
רָמָה. נִגְזְרָה גְּזוּהָ וּמְפֹרָסָתָּה:

קודמין לו צמלחמה - ואני אקדים לפניכם, שנאמר
ופרעה הקריז - הקריז עמנו ומיהר לפני חילותיו;
דרך שאר מלכים ליעול ציזה צראש כמו שיצמר - אני
אשוע עמכם בחלק, שנאמר (לקמן טו, ט) אֲחֻלֵּק שִׁלְלִי:
(י) בַּחֹר. נִצְמָרִים. 'צמור' לשון יחיד, כל רכז ורכז
שצמנין זה היה צמור: וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם. ועמהם
כל שאר הרכז. ומהיכן היו הצהמות הללו, אֵס תֵּאֲמַר
משל מִצְרַיִם - הרי נאמר (לעיל ט, י) וימת כל מקנה

רש"י בפשוטו

היו - וְהִלָּא נֵאֲמַר (שס י, כו) 'וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא
תִשָּׂאָר פְּרָסָה וְגו', הרי שלא השאירו ישראל במצרים שום
מקנה, אלא מִשָּׁל מִי הָיוּ - מִן הַכֹּשְׂרִים שֶׁבְּמִצְרַיִם,
שעליהם נאמר במכת ברד (לעיל ט, כ) 'הִיָּרָא אֶת דְּבַר ה'
מִעֲבָדֵי פְרָעָה הֵנִיס אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתָרִים' וְכִי
היה גם במכת דבר כמבואר ברש"י (לעיל ט, י), ואותם
שהיו 'יראים את דבר ה'', הם אלו שסיפקו כאן את
מקניהם להלחם כנגד ישראל (שס ט, כ). מִכָּאן הִיא רַצִּי
שִׁמְעוֹן אֹמֵר, כִּשְׁר שְׁבָנָאִים הָרֹג נִגְזְרָה נִבְרָה (תוסי'
ע"ז כו: ד"ה ולא מוורדין וכו' במס' סופרים סוף פט"ו)), שאף הגוי
אשר יסביר לך פנים וישלים עמך, אינך יודע אימתי
יהפוך לבו להרגך; ועל משקל זה: טוֹב שְׁבָנָאִים רַצִּי
(שבזר) אֶת מוֹחוֹ, לפי שאינך יודע אימתי יקום עליך
ויכישך (מכילתא) (ג"א):

וְשִׁלְשִׁים עַל כָּלוֹ. שְׁרִי צְבָאוֹת, שהיו ממונים על
מחנה הרכב כולו, וּכְתִירְגוֹמוֹ בִּאֲנָקְלוֹס: 'וּגְבָרִין מִמֶּנִּין עַל
כּוֹלְהוֹן' [שרי צבא, גיבורי חיל הממונים על כולם]:

(ח) וַיִּחְזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה. מִכָּאן שָׁגם לֵאחֲרֵי
שִׁנְהַפֵּךְ לְבוֹ כְּשִׁשְׁמַע 'כִּי בָרַח הָעַם' (לעיל פסוק ה), עדיין
הִיא תוֹלֵה וּמִסְתַּפֵּק בְּלָבוֹ אֶת לְרֹדוֹף אֵס לֹא, וְהִקְבִּיהָ
חֹזֵק אֶת לְבוֹ לְרֹדוֹף (שס) (כ"א):

בְּיַד רָמָה. בְּגִבּוּרָה גְּבוּהָה וּמְפֹרָסָתָּה - כלומר
ביציאה של מנצחים, הנעשית בפרסום רב:

להלחם כנגדם וְאֵנִי לֹא אֶתְנַהֵג עִמָּכֶם כְּשִׂאָר מְלָכִים,
כִּי דִרְךְ שִׂאָר מְלָכִים שֶׁעֲבָדָיו קוֹדְמִין לוֹ בְּמִלְחָמָה,
כלומר, העבדים הולכים לפניו בראש המערכה ומעמידים
חייהם בסכנה, ואילו המלך עצמו הולך בסוף המחנה,
וְאֹלֵם אֲנִי אֶקְדִּים לְפָנֶיכֶם וְאֵלֶךְ בְּרָאשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֵּאֲמַר
(להלן פסוק י) 'וּפְרָעָה הִקְרִיב' - ללמד שֶׁהִקְרִיב (התקרב)
הוא עִצְמוֹ וּמִיָּהֵר לְפָנָי חִילוֹתָיו; ועוד אמר להם: דִּרְךְ
שִׂאָר מְלָכִים לִישׁוֹל בִּינָה בְּרָאשׁ כְּמוֹ שִׁיבָחָר - להיות
ראשון בטילת הרכוש ששוללים מהאויב, כפי חפצו
וחשקו, ואחר כך מתחלקים שאר העם, אֲבָל אֲנִי אֶשְׁוֶה
עִמָּכֶם בְּחֻלֵּק הַשִּׁלָּל, שֶׁנֵּאֲמַר (לקמן טו, ט) 'אֲחֻלֵּק שִׁלְלִי',
כלומר, אתחלק ואטול חלקי בשלל כחלק שאר העם. וְכָל
זאת אמר פרעה כדי לפייסם ולפתותם לרדוף אחר
ישראל (ג"א):

(ז) בַּחֹר. שש מאות רכב נִבְחָרִים, כלומר: הטובים
והמשובחים ביותר. ונאמר 'בַּחֹר' בְּלִשׁוֹן יְחִיד, כִּי כָל
רֶכֶב וְרֶכֶב שֶׁבְּמִנְיָן זֶה ('שש מאות') הִיא בַּחֹר, וכאילו
נאמר: שש מאות רכב, שכולם נבחרו אחד אחד (ג"א):

וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם. כלומר: וְעִמָּהֶם (עם שש מאות
הנבחרים) נצטרפו כָּל שִׂאָר הָרֶכֶב הַפְּשׁוּטִים שֶׁל מִצְרַיִם,
וּמִהֵיכָן הָיוּ הַהֶהָמוֹת הָלָלוּ (הסוסים של הרכב), אֵם
תֵּאֲמַר מִשָּׁל מִצְרַיִם הָיוּ - הָרִי נֵאֲמַר בְּמִכְתָּ דְּבַר (לעיל
ט, י) 'וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם', וְאֵם תֵּאֲמַר מִשָּׁל יִשְׂרָאֵל

ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיגּוּ אוֹתָם חֲנִים
עַל-הַיָּם כָּל-סוֹם רֶכֶב פָּרָעָה וּפָרָשָׁיו וַחֲילוֹ עַל-פִּי
הַחֲיִירָת לִפְנֵי בָעַל צָפֹן: וַיִּרְדְּפוּ מִצְרָאִי בְּתִרְיָהוֹן, וְאֲדִבְקִי
יִתְהוֹן כֹּד שָׂרָן עַל יָמָא, כָּל סוֹסוֹתָא רְתִיכִי פָרָעָה וּפָרָשׁוֹהִי
וּמִשְׁרִיתִיהָ. עַל פּוֹם חִירְתָא, דְּקָדָם בְּעִיל צָפֹן:

(ט) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיגּוּ (וימצאו) אוֹתָם חֲנִים עַל שַׁפַּת הַיָּם - כל מחנה צבא מצרים יחדיו: כָּל סוֹם רֶכֶב פָּרָעָה - כל סוסיו ועגלותיו, וּפָרָשָׁיו (רוכבי הסוסים), וַחֲילוֹ (חיילים ההולכים ברגליהם) - כל אלה ראו מרחוק את ישראל החונים על יד 'פִּי הַחֲיִירָת' לִפְנֵי בָעַל צָפֹן:

יכין להמשיך מנ"ה דו"א צבאות - נפש, צ צב צבא צבאות - רוח, יהוה - נשמה דנעת, אדני - נשמה דהוד, יתוה - חיה יחידה דנעת, יתוה - חיה יחידה דהוד, אל שם ב"ן שבעשית.

נביאים (שופטים ד, ט"ג)

רש"י

ט וַתֹּאמֶר הִלֵּךְ אֵלַי עִמָּךְ אָפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תַּפְאֲרָתְךָ
עַל-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר-אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בִיד אִשָּׁה יִמָּכַר יְהוָה
אֶת-סִיסְרָא וַתִּקֶּם דְּבוּרָה וַתִּלָּךְ עִם-בָּרַק קְדֻשָּׁה: וְאָמְרָת,
מִיזֵל אִיזֵל עִמָּךְ, לְחוּד אָרִי לֹא תִהְיֶה תִּשְׁבַּחְתָּךְ עַל אֲרֻחָא דְאַתָּא אִזֵּל, אָרִי
בִיד אֲתָתָא יִמָּסַר יִי יִתְּ סִיסְרָא. וְקָמַת דְּבוּרָה, וְאִזְלַת עִם בָּרַק לְקָדֵשׁ:
י וַיִּזְעַק בָּרַק אֶת-זְבוּלוֹן וְאֶת-נַפְתָּלִי קְדֻשָּׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ
דְּבוּרָה: וְכַנֵּשׁ בָּרַק יִתְּ שִׁבְטָא דְּזְבוּלוֹן וְיִתְּ שִׁבְטָא דְּנַפְתָּלִי לְקָדֵשׁ, וְסִלְקוּ עִמָּה עֲסָרָא אַלְפִין גִּבְרָא, וְסִלְקַת
עִמָּה דְּבוּרָה: יא וַחֲבֵר הִקִּינִי נִפְרָד מִקֵּיץ מִבְּנֵי חֶבֶב חֲתָן מִשָּׁה וַיֵּט אֹהֶלוֹ עַד-אֵלוֹן בְּצַעְנָנִים
בְּצַעְנָנִים אֲשֶׁר אֶת-קְדֻשׁ: וַחֲבֵר שְׁלֵמָאָה אֲתַפְּרֵשׁ מִשְׁלָמָאִי, מִבְּנֵי חֻכְבַּ חֲמוּהִי דְּמִשָּׁה. וּפְרָסָה
לְמִשְׁכָּנָה עַד מִיִּשְׁר אֲגִינָא דְּעַם קְדֻשׁ: יב וַיִּגְדּוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָרַק בֶּן-אֲבִינֵעָם הֶרֶת-תְּבוֹר:
וַחֲוִיאוּ לְסִיסְרָא, אָרִי סִלַּק בָּרַק בַּר אֲבִינֵעָם לְטוֹר תְּבוֹר: יג וַיִּזְעַק סִיסְרָא אֶת-כָּל-רֶכֶבוֹ תִּשְׁעֵי מֵאוֹת

ביאור נביא

דבורה הנביאה נענית לבקשת ברק ללכת עמו למלחמה; ברק מקיים את ציווי ה' ואוסף את האנשים להר תבור, וסיסרא יוצא לקראתו למלחמה.

(יא) וְהָאִישׁ שִׁשְׁמוֹ חֲבֵר הִקִּינִי נִפְרָד קוֹדֵם לְכֹן מִשְׁאֵר אַחֲיוּ בְנֵי קִינָן, וְקִינָן זֶה הִיָּה מִבְּנֵי חֶבֶב - יִתְרוֹ חֲתָן מִשָּׁה. כָּל בְּנֵי הִקִּינִי גָרוּ בְּמִדְבַר יְהוּדָה, וְאִילוֹ הוּא עֵבֶר מִשֵּׁם וַיֵּט אֹהֶלוֹ - וְהוּא נָטָה אֶת הָאוֹהֶלִים שְׁבָהֶם מִשְׁפַּחְתּוֹ גָּרָה עַד הַמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא אֵלוֹן בְּצַעְנָנִים, אֲשֶׁר אֶת קְדֻשׁ - שְׁהִיָּה סוּמוֹךְ לְעִיר קְדֻשׁ, שְׁבָה גֵר בָּרַק. וְדַבֵּר זֶה הִיָּה בְּהַשְׁגָּחָה מִשְׁמַיִם, כְּדִי שִׁיעַל אֶשְׁתּוֹ תִּהְיֶה אֶת סִיסְרָא, כְּמוֹסָפֶר לְהִלָּן.

(יב) וַיִּגְדּוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָרַק בֶּן אֲבִינֵעָם אֶל הָרֶת תְּבוֹר, וְהִבִּין שְׁכוּנָתוֹ לְהִילָחֵם נִגְדּוֹ:

(יג) וַיִּזְעַק סִיסְרָא - סִיסְרָא הוֹעִיק וְאָסַף אֶת כָּל

(ט) וַתֹּאמֶר לוֹ דְּבוּרָה: כְּרֻצֹנָךְ, הִלֵּךְ אֵלַי עִמָּךְ לְמִלְחָמָה. אָפֶס - אֵךְ דַּע לָךְ, כִּי לֹא תִהְיֶה תַּפְאֲרָתְךָ וְגִדּוּלְתְךָ עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ בָּהּ, כִּי אִם הֵיית הוֹלֵךְ לְמִלְחָמָה לְבֹדֶךְ, כָּל הָעָם הָיוּ מַכְבִּידִים רַק אוֹתָךְ, אֵךְ כַּעַת שְׁאַלְךָ אֵיךְ לֹא תוֹכֵל לְהִתְפָּאֵר בְּנִיצְחוֹן, כִּי הָעָם יֹאמְרוּ שֶׁבִיד אִשָּׁה יִמָּכַר יְהוָה אֶת סִיסְרָא, וְהִנִּיצְחוֹן יִקְרָא עַל שְׁמִי. וַתִּקֶּם דְּבוּרָה וַתִּלָּךְ עִם בָּרַק קְדֻשָּׁה - אֶל הָעִיר קְדֻשׁ:

(י) וַיִּזְעַק בָּרַק - הוֹעִיק וְאָסַף אֶת שְׁבֵט זְבוּלוֹן וְאֶת שְׁבֵט נַפְתָּלִי קְדֻשָּׁה - אֶל הָעִיר קְדֻשׁ, וַיַּעַל - הָעִלָּה מֵהֶם

(יג) מחרשת הגוים. הזעיקם שילכו אל נחל קישון ממרושת הגוים שהוא יושב שם:

רכב ברזל ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון: וכנש סיסרא ית כל רתיבה, תשע מאה רתיכין דברזלא, וית כל עמא דעמה. מתקוף כרכי עממא לנחלא דקישון:

ביאור נביא

רכבו, המונה תשע מאות רכב ברזל, וכן והולכים מחרשת הגוים אל נחל קישון, למלחמה את כל העם אשר אתו - חיילי צבאו, בבני ישראל:

יכוין להמשיך מיסוד ומלכות דו"א שין דלת יוד - נפש, שין שין דלת שין דלת יוד - רוח, יאהדונהי - נשמה דיסוד, א אד אדנ אדני - נפש, אדני - רוח, אלף דלת נוו יוד - נשמה דמלכות, יי הו וו הו - חיה יחידה דיסוד, יתוה - חיה יחידה דמלכות, אל שם ב"ן שבעשיה.

רש"י

כתובים (משלי יד, כט"ג)

(כט) מרים אוֹלֵת. מפרישה לחלקו: (ל) חיי בשרים לב מרפא. לז נשר שהוא רופא את הרעה ועוזר על מדותיו הוא חיי צריותיו של הקדוש צרוך הוא שהן נשר ודס: ורקב עצמות קנאה. אדס בעל חמה רקצון עצמות הוא לכל: (לג) וחוסה במוותו צדיק. כשימות הוא בטוח שיצא לגן עדן: (לד) בלב נכון תנוח חכמה. תשכון ותשקוט נחמת לשון מנוחה ומרגוע: ובקרוב כסילים תודע. מעט חכמה שזלצו מכריה איסמרח זלגניא קיש קיש קריא:

כט ארך אפים רב-תבונה וקצר-רוח מרים אוֹלֵת: מן דנגידא רוחה סגיא בינה, ומן דכריא רוחה מסגי שטיותא: ל חיי בשרים לב מרפא ורקב עצמות קנאה: דמפליג חמתא דלבה, אסיא הוא דבסרה. והיך מלטיא בקיסא, הכן קנאתא בגרמה: לא עשק דל חרף עשהו ומכבדו חנן אביון: דעשק למסכנא - חסודא עבד לבריה, ודמרחם עליא - יקרה: לב ברעתו ידחה רשע וחסה במוותו צדיק: בבשיותה מסתחף רשיעא, ודתכל דמאת - צדיקא הוא: לג בלב נכון תנוח חכמה ובקרוב כסילים תודע: בלבא דמתבין תשרי חמתא, ובגניהון דסגלי שטיותא תתידע:

ביאור כתובים

לעניים ולחלשים, מבטא במעשיו חוסר אמונה בה' העומד לימין הנדכאים ומצילים מידי החזקים מהם. ולעומת זאת, המכבדו - האדם המכבד את ה', הוא יהיה חנן אביון ויתן לו מתנת יד רחבה [במתן הצדקה מכבד הנדיב את ה' ומגלה את אמונתו בשכר הצדקה].

בגמול הרשע והצדיק:

(לב) ברעתו - בגלל מעשיו הרעים ידחה הרשע וינחל מפלה. ולעומת זאת - חסה במוותו, צדיק - הצדיק גם לאחר מותו, יחסה בצל כנפי השכינה.

הזנעת החכמה:

(לג) בלב של איש נבון, כאילו תנוח החכמה בשלוה - החכם בצניעותו לא יגלה ויכריז את חכמתו ברבים. ולעומת זאת - מעט החכמה שבקרוב הפסילים, תודע ותתפרסם, כמטבע בודדת בקופה, המקשקשת בקול ובריקנות.

במעלת הסבלנות:

(כט) מי שהוא ארך אפים ואינו ממחר לבעוס, הרי הוא רב-תבונה - חכם גדול. ולעומת זאת - קצר-רוח הכועס בנקל, הרי הוא כאילו מרים (מגביה ומפרסם) את האולת שבלבו, לפי שבכעסו יבוא לכלל טעות, ותתפרסם אוולתו.

השפעת הנפש על הגוף:

(ל) חיי בשרים, לב מרפא - ליבו של האדם משמש כמרפא וכמקור חיות לכל בשרו - רוחו הטובה של האדם, סועדת ומחייה את גופו. ולעומת זאת - רקב עצמות, קנאה - הקנאה האוכלת את לב האדם, מרקיבה ומחלישה אפילו את עצמותיו.

ההנהגה עם העניים:

(לא) העשק את הדל, שלא זו בלבד שלא יעניק לו מתת-יד, אלא יעשקנו ויגזלנו, הרי הוא כאילו חרף עשהו - מחרף ומגדף את ה' שעשה את העני - המתנכל

מזו א האשה. לא תינשא. הואיל וכלא זניס יאל צעלה: כן לכהן יאמר שחלוה מותרת לכהן: היתה לה חמות. ואל תתייבם. שמא ילדה זרמה. וא"ת תחלוץ ואח"כ מינשא למדינת הים, ואל תתייבם. משום דחלוה פסולה לשוק, ממה נפשך. תירצו בגמרא, משום דחלוה פסולה לכהונה, ואם תחלוץ וימלא קיימא וחליטתה אינה כלום, צריכים להכריז עליה שהיא כשרה לכהונה ולא נפסלה מחמת אותה חליטה. ומי שנמנא בשעת חליטתה ולא נמנא בשעה שהכריזו על החליטה דלאו כלום היא ולא נפסלה לכהונה על ידיה, כשיראה אותה נשואה אחר

מזו א האשה. לא תינשא. הואיל וכלא זניס יאל צעלה: כן לכהן יאמר שחלוה מותרת לכהן: היתה לה חמות. ואל תתייבם. שמא ילדה זרמה. וא"ת תחלוץ ואח"כ מינשא למדינת הים, ואל תתייבם. משום דחלוה פסולה לשוק, ממה נפשך. תירצו בגמרא, משום דחלוה פסולה לכהונה, ואם תחלוץ וימלא קיימא וחליטתה אינה כלום, צריכים להכריז עליה שהיא כשרה לכהונה ולא נפסלה מחמת אותה חליטה. ומי שנמנא בשעת חליטתה ולא נמנא בשעה שהכריזו על החליטה דלאו כלום היא ולא נפסלה לכהונה על ידיה, כשיראה אותה נשואה אחר

יכין כלי אמצעי דת"ת דמלכות דיצירה צבאות.

משנה (יבמות פרק טז)

א האשה שהלך בעלה וצרתה למדינת הים, ובאו ואמרו לה מת בעליך, לא תנשא ולא תתייבם, עד שתדע שמה מעברת היא צרתה. היתה לה חמות, אינה חוששת. יצתה מלאה, חוששת. רבי יהושע אומר, אינה חוששת:

משנה כפשוטה

הקדמה לפרק ששה עשר

כפי שלמדנו למעלה (ד, א) - מצוות ייבום נהגת רק כשהמת לא הניח זרע של קיימא בעולם, אבל אם יש לו זרע, אין אשתו נופלת לייבום אלא מותרת לשוק. כמו כן, מצוות ייבום נהגת רק כשיש למת אחים מאביו, אבל אם אין לו אח, אין אשתו זקוקה לייבום אלא מותרת לשוק.

זרע המת פוטר מן הייבום בכל האופנים: בין זכר ובין נקבה, בין שנולד לפני מיתת אביו ובין שהיה אז עובר ונולד לאחר מיתת אביו ונבלד שהוא 'בר קיימא', כלומר שנתברר שאינו נפל אלא מסוגל לחיות ולהתקיים (וש). אבל היבם הזוקק את היבמה לייבום, הוא דווקא זכר ולא נקבה, ודווקא כשכבר נולד והיה בעולם בשעת מיתת אחיו, אבל אם היה עובר בשעת מיתת אחיו ונולד לאחר מכן, אינו זוקק את אשת אחיו לייבום ונהיא אף אסורה עליו משום 'אשת אחיו שלא היה בעולמו' (לעיל ב, א).

משנתנו עוסקת באשה שבעלה מת במדינת הים, ולא היו לו בנים מאשה זו, ויש לפנינו ספק שמא נתעברה ממנו אשתו האחרת לפני מותו ועתה יש לו בן או בת הפוטר אותה מן הייבום. או באשה שלא היו לבעלה אחים בארץ זו, וחמותה גרה במדינת הים, ויש לפנינו ספק שמא ילדה חמותה בן זכר במדינת הים, ועתה יש לבעלה אח שהוא זוקק אותה לייבום ואסורה לשוק.

גם 'זכר', ורוב המעוברות אינן יולדות 'זכרים בני קיימא', אלא מחציתן יולדות נקבות, וחלק נוסף מפילות ולדותיהן ואינם חיים. לפיכך מצרפים את 'חזקת אינה זקוקה לייבום' שיש לה, יחד עם 'רוב' המעוברות שאינן יולדות 'זכרים בני קיימא', ומתירים אותה להינשא ללא חשש.

אבל אם יצתה מלאה - כלומר: אם היתה החמות מעוברת קודם שיצאו למדינת הים, וכבר הגיע שעתה ללדת קודם שמת בעלה, חוששת שמא ילדה זכר בר קיימא קודם שמת והיא זקוקה לו לייבום. שהואיל והיתה מעוברת בוודאי, כבר נתעברה חזקת 'אינה זקוקה לייבום' שהיתה לה בתחילה, כיון שבזמן הקרוב עשוי דינה להשתנות, ולא עוד אלא שיש לוולד 'חזקת חיים' שיהיה בר קיימא. ולא נותר אפוא אלא הספק האחרון, אם ילדה לבסוף זכר או נקבה, וכיון שזהו ספק שקול - יש לחשוש לשתי האפשרויות, ולכן לא תינשא ולא תתייבם עד שיוודע מה ילדה חמותה ויתברר דינה. אלו הם דברי תנא-קמא. רבי יהושע אומר, אף כשיצאה מלאה אינה חוששת, שאין לולד חזקת חיים גמורה, והואיל ומחצית הנשים יולדות נקבות וחלק נוסף מהן מפילות, ורק מיעוטן יולדות זכרים בני קיימא, הרי שבכל אופן אין חוששים לזה ומותרת לשוק (רש"י, תוי"ט ע"י במוק"י).

(א) האשה שהלך בעלה וצרתה (אשתו האחרת) יחד למדינת הים, אך היא עצמה לא הלכה עמם. ובשעה שהלכו לא היו לבעלה בנים, לא ממנה ולא מצרתה, אבל יש לו אחים הראויים לייבם את נשותיו. ובאו ואמרו לה מת בעליך, הרי היא חוששת לשני הצדדים: לא הנשא לזר, משום היא בחזקת זקוקה לייבום כיון שלא היו לבעלה בנים, ואולם גם לא תתייבם, עד שתדע שמה מעברת היא צרתה - שכן יתכן שצרתה השוהה עם בעלה במדינת הים נתעברה ממנו, ואם היא מעוברת מסתמא תלד, משום שרוב הנשים המתעברות יולדות, ומעתה אם הולד יהיה של קיימא, בין אם יהיה זה זכר ובין אם תהיה זו נקבה, תיפטר האשה ותיאסר להתייבם משום 'אשת אח' שלא במקום מצוה.

אשה שמת בעלה ללא בנים, אלא שלא ידוע אם יש לו אח, שבארץ זו אין לו אחים, אולם היתה לה לאשה חמות, כלומר: אמו של בעלה קיימת במדינת הים ועדיין נשואה לאבי בעלה, אינה חוששת שמא ילדה החמות בן זכר ומעתה יש לה יבם הזוקק אותה לייבום, משום שיש כאן כמה ספקות: ספק נתעברה חמותה, ספק לא נתעברה; ואפילו אם נתעברה, מכל מקום כדי שתזקק כלתה לייבום אין די שהיא 'בר קיימא' אלא צריך שהיא

ג פּרצוף פּנים עַם הַחוּטָם. אַס לֹא רָאִהוּ צִפְרָלוֹף פִּנּוּי, אִלּוּ שְׁנִיטַל חוּטָמוֹ, אִין מַעֲדִין לְהַשִּׁיחַ אֶת אִשְׁתּוֹ, שְׁמָא אִינוּ הוּא: מוּגִיד. מִנּוּתָא. כְּמוֹ גּוֹדוּ אִילָנָא (דנ"א ד'): אִו חִיה אֹבֵבֶת בּוּ. דּוּקָא צִמְקוּס שְׁאִין נִפְשׁוּ יוֹלָהָ, אֲבָל צִמְקוּס שִׁנְפִּשׁוּ יוֹלָהָ, מַעֲדִי עֲלִיו שְׁהוּא מַת:

אִין מַעֲדִין אֶלָּא עַד שִׁשָּׁה יָמִים. אַס לֹא רָאִהוּ עַד לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים לְמִיתָתוֹ אִין מַעֲדִין עֲלִיו, דְּחִישִׁין שְׁמָא נִשְׁתּוּ מִרְחִית פִּנּוּי וְאִינוּ זֶה שְׁהִס צִבּוּרִים: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבֹא אֹמֵר לֹא כִּי אָדָם וְכוּ'. יֵשׁ לָךְ אֲדָם שִׁמְמָהּ לְהַנְפִּחַ, כְּגוֹן אֲדָם שְׁמֵן. וְיֵשׁ מְקוּם שְׁאֲדָם מִמָּהָר לְהַסְרִיחַ וּלְהַשְׁתַּנּוּת צוּ, כְּגוֹן מְקוּם חֲמָה. וְיֵשׁ לָךְ שַׁעַה שְׁהַעוֹלָם חָס וְאֲדָם מִמָּהָר לְהַסְרִיחַ וּלְהַשְׁתַּנּוּת. וְהֵלֵךְ לְפִי הָאֲדָם וְהַמְקוּם וְהַשַּׁעַה, צִין לְקוֹלָא צִין לְחוּמָרָא. וְאִין הִלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: ד' מִיָּם שִׁישׁ יָהֵם סוּף.

שְׁנִיטַלִּים כָּל אֲרַבַּע רוּחוֹת שִׁבְצִיז הַמִּים. וְמִים שְׁאִין לֹהֵם סוּף, שְׁאִין אֲדָם יִכּוֹל לְרָאוֹת כָּל צִבְצִיזוֹ. וְרַבִּי מֵאִיר לֹא מַפְלִיג צִין מִים שְׁאִין לֹהֵם סוּף לְמִים שִׁישׁ לֹהֵם סוּף. אֲבָל חֲכָמִים פְּלִיגִי צִבְרִייתָא, וְאִמְרִי, מִים שִׁישׁ לֹהֵם סוּף אִשְׁתּוֹ מוֹתֶרֶת אַס שְׁהִי שֶׁם שִׁיעוּר שְׁאִי אֲפִשֶׁר שִׁיחִי, כְּשִׁיעוּר זֶה צִתּוֹךְ הַמִּים, וְמִים שְׁאִין לֹהֵם סוּף אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה, דְּשִׁמְאָא לְאַחַר שְׁעִלָּה מִשֶּׁם יָלָא וְהֵלֵךְ לוֹ, כְּדֹאמֵר רַבִּי יוֹסִי צִמְתִּיתִין. וְהִלְכָה חֲכָמִים: וְעִדָּה לֹא אַחֲרֵי שִׁשָּׁה יָמִים. דִּס"ל לְרַבִּי מֵאִיר, אֲדָם חֵי צִתּוֹךְ הַמִּים יָמִים רְצִים, וּמִשּׁוּם חֵי אֲפִילוּ צִמִּים שִׁישׁ לֹהֵם סוּף דְּלִי נִפִּיק הוּוּ חוּוּ לִיָּה, חִישׁ דִּילְמָא נִפִּיק צִתֵּר יָמִים רְצִים וְלֹא חוּוּ לִיָּה. וְרַבִּי יוֹסִי פְּלִיג עֲלִיהּ וְאִמְרֵי מַעֲשֶׂה צִסּוּמָא שִׁירָד לְטַבּוֹל צִמְעָרָה וְכוּ', וּמַעֲרָה מִים שִׁישׁ לֹהֵם סוּף, וְשִׁהוּ עַד שְׁתַּלְּמָא נִפְשִׁים וְהַשִּׁיחַ אֶת נִשְׁתִּיתָן:

משנה כפשוטה

משנה ג

הַמִּשְׁנִיּוֹת הַבָּאוֹת (ג, ד, ה) עוֹסְקוֹת בַּעֲדוֹת מִיתָה, וְדִנּוֹת מַה הֵם הַתְּנָאִים הַנִּדְרָשִׁים כְּדִי לְקַבֵּל אֶת הָעֲדוֹת וּלְהַתִּיר עַל פִּיהָ אֶשֶׁת אִישׁ. דִּינֵי הָעֲדוֹת הַשְּׁנִיִּים כָּאֵן חֲלִים עַל כָּל סוּגֵי הָעֲדִים לְדִרְגוּתֵיהֶם הַשְּׁנוּת: בֵּין עֲדִים כְּשֵׁרִים, בֵּין עֲדִים פְּסוּלִים שֶׁהִקְלוּ חֲכָמִים לְהַאֲמִינָם מִשּׁוּם תִּקְנַת עֲגוּנוֹת, וְכֵן עַל הָאִשָּׁה עֲצֻמָּה הַמַּעֲדִידָה שִׁמְתָּ בַּעֲלָהּ.

חֲמָה וּלְחָה יוֹתֵר, כִּךְ מִמָּהָר גּוֹף הַמֵּת לְהַסְרִיחַ וּלְהַשְׁתַּנּוּת. לְפִיכֵךְ אִין לְקַבּוֹעַ בּוֹה שִׁיעוּרִים שׁוּוִים לְכָל, אֲלָא עַל בֵּית דִּין לְשִׁקוֹל כָּל מְקָרָה לְגוּפוֹ, לְפִי סוּג הָאָדָם וְטַבַּע הַמְּקוֹם וְהוֹמָן, אִם הָעֲדוֹת רָאוּיָה לְהַתְּקַבֵּל אוֹ לֹא.

(ד) רָאוּהוּ עֲדִים שֶׁנִּפְּל לְמִוּם וְלֹא עֲלָה מִשֶּׁם זִמָּן רַב, בֵּין שִׁישׁ לְהָן סוּף - כְּלוּמֹר: מְקוּה מִים קִטָּן שֶׁכָּל גְּדוּתֵיו נִרְאִים לַעֵין מִמְּקוֹם אֶחָד, וְאִי אֲפִשֶׁר לּוֹמֵר שְׁמָא עֲלָה הָאִישׁ בְּצֵד מְרוּחָק מִבְּלִי שֶׁהָעֲדִים הִבְחִינוּ בּוּ. בֵּין שְׁאִין לְהָן סוּף - מְקוּה מִים גְּדוֹל, כְּגוֹן יָמִים וְנִהְרֹת, שְׁאִי אֲפִשֶׁר לְרָאוֹת אֶת כָּל גְּדוּתֵיו מִמְּקוֹם אֶחָד - בְּשֵׁנִי הָאוֹפְנִים אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה, שֶׁכָּל זִמָּן שֶׁלֹּא רָאוּהוּ הָעֲדִים לְלֹא רוּחַ חַיִּים, חוֹשָׁשִׁים שְׁמָא הוּא עֲדִין חֵי.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנִּפְּל לְבוֹר הַגְּדוֹל שֶׁל מִים, וְהוּוּ מִים שִׁישׁ לֹהֵם סוּף, שֶׁהָעֲדִים יִכּוֹלִים לְרָאוֹת אֶת כָּל צִדֵּיו מִמְּקוֹם עֲמִידָתָם, וְעִלָּה לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּשֶׁהוּא חֵי. מִכָּאֵן רָאִיהָ, שֶׁכָּל עוֹד לֹא רָאוּהוּ הָעֲדִים מֵת לַעֲיִינֵיהֶם, אִי אֲפִשֶׁר לְקַבּוֹעַ בְּאוּפֵן מוּחֻלָּט שְׁבוּדָאִי מֵת, אֲפִילוּ אִם שֶׁהָהָה שֶׁם זִמָּן מִמוּשָׁךְ מֵאֵד. וְאֵף עַל פִּי שֶׁמְקָרָה כּוֹה נִדִּיר בִּיּוֹתֵר וּבִלְתִּי מִצּוֹי כָּלֵל, יֵשׁ לְחַשׁוֹשׁ לְכָךְ מִדְּרַבָּנָן, מִשּׁוּם חוּמַר אִיסוּר אֶשֶׁת אִישׁ.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי: מַעֲשֶׂה בְּסוּמָא (עִיּוּר) שֶׁנִּירָד לְטַבּוֹל

(ג) אִין הָעֲדִים מַעֲדִין עַל אָדָם פְּלוּגֵי שִׁמְתָּ, אֶלָּא עַל סִמְךָ רֵאִית פְּרִצְוֹף פְּנִים עַם הַחֻטָּם - כְּלוּמֹר: דּוּקָא כְּשִׁרָאוּ אֶת צוֹרֶת פִּנּוּי וְאֶת חוּטָמוֹ (אֲפוּ), שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִתֵּן לְהַכִּיר אָדָם בּוּדָאוֹת, אֲבָל אִם לֹא רָאוּ אֶת צוֹרֶת פִּנּוּי, אוֹ שֶׁלֹּא רָאוּ אֶת חוּטָמוֹ, כְּגוֹן שְׁנִיטַל אוֹ נִתְכַּסָּה, אָף עַל פִּי שִׁישׁ לֹהֵם סִימָנִין אַחֲרִים בְּגוּפוֹ וּבְכִלּוֹ (בְּבִגְדֵיו), אִין מְקַבְּלִים אֶת עֲדוּתָם לְהַתִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ. אִין מַעֲדִין עַל אָדָם פְּלוּגֵי שִׁמְתָּ, אֶלָּא עַד שֶׁתִּצָּא נִפְשׁוֹ - כְּלוּמֹר: דּוּקָא כְּשִׁרָאוּ אוֹתוֹ לְלֹא רוּחַ חַיִּים, אֲבָל אִם הִיָּה עֲדִין חֵי בִשְׁעָה שִׁרָאוּהוּ, וְאֲפִילוּ רָאוּהוּ מְגִיד - דְּקוֹר בַּחֲרֵב, וְצִלּוּב - אוֹ תִלּוּי, וְאֲפִילוּ אִם רָאוּ אֶת הַחִיָּה הַטּוֹרֶפֶת אוֹכֵלֶת בּוּ, וְאִמְנָם כָּל זֶה בְּאוּפֵן שֶׁהַחִיָּה טִרְפָּתוֹ בְּמְקוֹם שְׁאִין הַנִּפְשׁ יִרְצָא מִמֶּנּוּ, אֲבָל בְּמְקוֹם שֶׁהַנִּפְשׁ יִרְצָא מִמֶּנּוּ, מַעֲדִידִים עֲלִיו שִׁמְתָּ.

אִין מַעֲדִין עַל הָאָדָם שִׁמְתָּ אֶלָּא אִם כֵּן רָאוּהוּ עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים לְאַחַר מִיתָתוֹ, שֶׁבְּרוב הַמְּקָרִים עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים תְּבִנִית גּוּפוֹ שֶׁל הַמֵּת מִשְׁתַּמֶּרֶת וְקַל לְהַכִּיר, אִךְ לְאַחַר מִכָּן חוֹשָׁשִׁים שְׁמָא נִשְׁתַּנְּתָה צוֹרֶתוֹ, וְסִבּוּרִים הָעֲדִים שֶׁהוּא פְּלוּגֵי וְאִינוּ אֲלָא אַחֵר. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבֹא אֹמֵר: לֹא כָּל הָאָדָם וְלֹא כָּל הַמְּקוֹם וְלֹא כָּל הַשְּׁעוֹת שְׁוִין - שֶׁכָּכָל שְׁגוּפוֹ בַּעַל בִּשְׁר יוֹתֵר כִּךְ הוּא מִמָּהָר לְתַפּוֹחַ וּלְאַבֵּד צוֹרֶתוֹ. וְכָכָל שֶׁהַמְּקוֹם חָס וְלֹחַ יוֹתֵר, אוֹ שֶׁהַעוֹנָה

איש פלוני. ואריך נמי שישמע
אותם מספרים מענייני
ההספד, כך וכך רננו הו
התם, כך וכך ספדני הו
התם, מפני שדרך תינוקות
לשחק ולהעלות שמות,
ושמא נמלה או חגב קצרו
ומכנים אותו נשם איש
פלוני: ו ומשיאים על
פי בת קול. [אס] שמעו
[קול] נאות פלוגי מת:

במערה, וירד מושכו אחריו, ושהו כדי שתצא
נפשם, והשיאו נשותיהם. ושוב מעשה בעסניא
באחד ששלשלוהו לים, ולא עלה בידם אלא
רגלו, אמרו חכמים, מן הארבעה ולמעלה,
תנשא. מן הארבעה ולמטה, לא תנשא: ה אפלו
שמע מן הנשים אומרות, מת איש פלוני, דיו. רבי
יהודה אומר, אפלו שמע מן התינוקות אומרים,
הרי אנו הולכין לספד ולקבר את איש פלוני.
בין שהוא מתפנן ובין שאינו מתפנן. רבי יהודה
בן בבא אומר, בישראל עד שיהא מתפנן. ובגוי,

מן הארכובה ולמטה.
הואיל ויכול לחיות, לא תנשא,
שמא יאל ולא ראוהו, דמיס
שאל להם סוף הן:
ה אפילו שמע מן הנשים.
שאל מתכוונות להעיד, יכול
לילך להעיד להשיא את אשתו:
הרי אנו הולכים לספד
ולקבור את איש פלוני.
נגמלא מוקי שגריץ שיאמרו
אנו צאים מלספד ולקבור את

אם היה מתפנן אין עדותו עדות: ו מעידין לאור הנר ולאור הלכנה, ומשיאין על פי בת-קול.

משנה בפשוטה

מנת להחזירו על פני המים, נתגלה להם כי רק רגלו
נותרה קשורה אך הוא עצמו אינו, ואין ידוע אם הוא חי
או מת. ואמרו חכמים: אם מקום קטיעת הרגל הוא מן
הארבעה ולמעלה - מעל לברך, בחלק העליון של הרגל,
דהיינו 'הירך', תנשא אשתו, שאין אדם יכול להתקיים
אחר שנקטע ירכו ובודאי מת. אבל אם מקום קטיעת
הרגל הוא מן הארבעה ולמטה - מתחת לברך, דהיינו
'השוק', לא תנשא, שאדם יכול להתקיים בשוק קטועה.
מכאן ראינו, שבמים שאין להם סוף אין מתירים לאשתו
להינשא אלא אם כן ישנה סיבה אחרת (כדוגמת קטיעת
הרגל הנזכרת כאן) להחזיקו כמת, אבל באין סיבה כזאת,
חוששים שמא הצליח לעלות בצד המרוחק מעיני העדים,
ולא טבע במים.

משנה ה

משנתנו חוזרת לדון בתקנת העגונות, שבה התירו חכמים

סיפור בלבד, מבלי להבין את חשיבותו בעיני השומעים,
שבשני האופנים העדים הללו נאמנים.

רבי יהודה בן בבא אומר: לא כל העדים נאמנים בשני
האופנים; בישראל - עד מבני או בנות ישראל, מאמינים
לדבריו (עד שיהא) [אף על פי שהוא] מתפנן - אפילו
כשהוא מתכוון להעיד ולהתיר בכך את האשה, וכל שכן
כשהוא מסיח לפי תומו, כי אז בודאי יש להניח שהוא
דובר אמת. ובגוי - אולם אם באו להתיר את האשה על
סמך דבריו של גוי, הרי שדווקא במסיח לפי תומו יש
להניח שהוא דובר אמת, אבל אם היה מתפנן לעדות
ומבין שעל פי דבריו יתירו אשת איש להינשא, אין עדותו
עדות, שבאופן זה חוששים שישקר במתכוון, כדי לקלקל
ולהביא מכשול על בת ישראל.

(1) מעידין - נאמנים העדים להעיד שאיש פלוני מת,
אפילו ראוהו בלילה לאור הנר ולאור הלכנה, שהיא
ראיה קלושה, שלא החמירו חכמים להצריכם לראותו
דווקא באור היום, משום תקנת עגונות. ומשיאין -
מתירים לה להינשא אפילו על פי בת קול - קול המגיע

במערה המלאה מים, וירד מושכו (הפיקח המנהיג אותם)
אחריו, ושהו שם בתוך המים כדי שתצא נפשם - שיעור
זמן שאי אפשר לחיות ולהתקיים בו בתוך המים, והשיאו
חכמים את נשותיהם מבלי לחשוש שמא הם חיים. מכאן
ראינו, שבמים שיש להם סוף אין חוששים למקרים
הדומים למעשה ניסים אלא הולכים אחר טבעו של עולם,
שאם לא עלה הנופל משם עד שעבר הזמן שאדם יכול
להעמיד עצמו במים, יש לומר שבודאי טבע, ונחשב
הדבר כאילו ראוהו מת.

ושוב היה מעשה בעסניא (שם מקום). באחד ששלשלוהו
לים בחבל הקשור לרגלו, וכאשר באו להעלותו משם לא
עלה בידם אלא רגלו - כלומר: כשמשכו את החבל על

(ה) אפלו אם העד שמע מן הנשים שהיו אומרות בינן
לבין עצמן 'מת איש פלוני', דיו בכך שיוכל לבוא
ולהעיד שמת, ובית דין מתירים את אשתו להינשא. ואף
על פי שברך כלל 'עד מפי עד' אינו נאמן, שאין
מקבלים עדות אלא ממי שראה בעיניו את המציאות
שעליה הוא מעיד, כאן הקילו חכמים והאמינוהו אף
באופן זה משום תקנת עגונות. רבי יהודה אומר, יתר
על כן: אפלו אם שמע מן התינוקות - הקטנים, שאין
בהם דעת, שהיו אומרים זה לזה 'הרי אנו הולכין לספד
ולקבר את איש פלוני', וניכר מתוך סיפור דבריהם שהם
בקיאים בפרטי המאורע ואינם אומרים כן בדרך שחוק
בלבד, הרי הוא יכול לבוא ולהעיד על פיהם ולהתיר את
האשה להינשא.

נאמנות זו שנתנו חכמים לעד פסול, או אשה או קטן,
להתיר את העגונה, היא בין באופן שהוא (העד) מתפנן
בדבריו לשם עדות, וידוע שעל פיו יתירו אשת איש
להינשא, ובין שאינו מתפנן לכך אלא הוא מסיח לפי
תומו, כלומר שהוא משמיע את הדבר באקראי ובדרך

בצלמון. שם מקום:
ז ונומיתי לו. אמרתי
לו: כן הדברים. שכל
חזרו חולקים עליו:
משובשת בגייסות.
ואני יכול לילך אללס
להעיד מה ששמעתי, אלל
אמור להם אמה זה העדות
שמי: רבי אליעזר

מעשה באחד שעמד על ראש החר ואמר, איש
פלוגי בן פלוגי ממקום פלוגי מת, הלכו ולא
מצאו שם אדם, והשיאו את אשתו. ושוב מעשה
בצלמון באחד שאמר, אני איש פלוגי בן איש
פלוגי, נשכני נחש, והרי אני מת, והלכו ולא
הפירוהו, והשיאו את אשתו: ואמר רבי עקיבא,
כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה, מצאתי נחמיה
איש בית דלי, אומר לי, שמעתי שאין משיאין את
האשה בארץ ישראל על פי עד אחד, אלא רבי

ורבי יהושע אומרים
כו' ורבי עקיבא אומר
כו'. ולית הלכתא כחד
מייניהו, אלל הלכה משיאס
על פי אשה ועל פי קרובים
חון מממש נשים דתמן
נמתניתין, ועד מפי עד מפי
אשה מפי עד מפי שפחה
כשר לעדות אשה:

יהודה בן בבא. ונומיתי לו, כן הדברים. אומר לי, אמור להם משמי, אתם יודעים שהמדינה משבשת
בגייסות, מקבלני מרבן גמליאל הזקן, שמשיאין את האשה על פי עד אחד. וכשבאתי והרציתי
הדברים לפני רבן גמליאל, שמח לדברי, ואמר, מצאנו חבר לרבי יהודה בן בבא. מתוך הדברים
נזכר רבן גמליאל, שנהרגו הרוגים בתל-ארזא, והשיא רבן גמליאל (הזקן) נשותיהם על פי עד
אחד, והחזקו להיות משיאין על פי עד אחד. והחזקו להיות משיאין עד מפי עד, מפי עבד, מפי
אשה, מפי שפחה. רבי אליעזר ורבי יהושע אומרים, אין משיאין את האשה על פי עד אחד. רבי

משנה בפשוטה

עליו חכמים והשיאו את אשתו. ושוב - עוד היה
מעשה בעיר צלמון, באחד שאמר 'אני איש פלוגי בן
איש פלוגי ממקום פלוגי', זה עתה נשכני נחש, והרי
אני מת - נוטה למות, והלכו למקום יציאת הקול
ומצאוהו מת, ולא הפירוהו משום שכבר נשתנתה
צורתו, ואף על פי כן השיאו את אשתו, על סמך דברי
עצמו (מאירי, תוי"ט).

מרחוק ואין מקורו ידוע. שאם שמע אדם קול נעלם
האומר 'פלוגי מת', מתירין לאשתו להינשא. ואכן כך
אירע פעם אחת: מעשה באחד שעמד על ראש החר
ואמר: 'איש פלוגי בן פלוגי ממקום פלוגי מת', והלכו
השומעים לראש החר ולא מצאו שם אדם, שכבר
נסתלק משם, ואין ידוע אם היה כשר לעדות או פסול,
גדול או קטן, ישראל או נכרי. ואף על פי כן סמכו

משנה ז

תקנת עגונות זו, על פיה הקלו חכמים להתיר לאשה להינשא על פי עד אחד או עד פסול המעיד שמת בעלה, לא היתה
מוסכמת בתחילה על כל החכמים, כאשר יבואר במשנה שלפנינו:

החורבן, והיה נכדו של רבן גמליאל הזקן. שמח לדברי,
ואמר: מצאנו חבר לשיטת רבי יהודה בן בבא, שכיון
שרבן גמליאל הזקן כבר הורה כן, מעתה יש לנו על מי
לסמוך, ויש בכך תקנה גדולה לעגונות. מתוך הדברים -
על ידי דבריו של רבי עקיבא שנאמרו בשם נחמיה איש
בית דלי, נזכר רבן גמליאל מעשה שהיה בימי זקנו,
שנהרגו הרוגים בתל-ארזא, והשיא רבן גמליאל (הזקן)
את נשותיהם על פי עד אחד. וכיון שנתפרסם מעשה זה,
שאף רבן גמליאל הזקן כבר הורה להתיר אשת איש על
סמך עד אחד, החזקו - קיבלו כולם את התקנה וקבעו
להיות משיאין על פי עד אחד. והחזקו - כמו כן הרחיבו
את התקנה וקבעו להיות משיאין על פי דברי עד המוסר
דברים מפי עד אחר, אף על פי שבדרך כלל 'עד מפי עד'
אינו נאמן, ומקבלים עדות מפי עבד כנעני שבדרך כלל
פסול לעדות, או מפי אשה שבדרך כלל פסולה לעדות,
או מפי שפחה הפסולה בדרך כלל הן מצד 'עבד' והן מצד
'אשה' כאחד.

אולם בטרם נקבעה תקנה מורחבת זו, נחלקו בה חכמים:
רבי אליעזר ורבי יהושע היו אומרים: אין משיאין את

(ז) אומר רבי עקיבא: כשירדתי לנהרדעא (עיר בבבל)
לעבר השנה - לישב בראש מושב בית דין ולקבוע שאותה
שנה תהיה מעוברת, מצאתי את נחמיה איש בית דלי
בן המקום 'בית דלי' שבארץ ישראל, מקום מגוריו של
תלמיד זה בטרם ירד לבבל, ואמר לי: שמעתי שאין
משיאין את האשה בארץ ישראל על פי עד אחד, אלא
רבי יהודה בן בבא - כלומר: שמעתי שרבי יהודה בן בבא
הוא היחיד בארץ ישראל שמתיר אשה להינשא על פי עד
אחד, אך שאר החכמים חולקים עליו ואין מתירים אשת
איש אלא על פי שני עדים כשרים. ונומיתי לו:
כן - נכונים הדברים. אומר לי: אמור להם עדות זו משמי
- שכן אתם יודעים שהמדינה משבשת בגייסות - הדרכים
בין בבל לארץ ישראל מסוכנות מפני חיילי המלכויות
הנלחמות זו בזו, ולכן אינני יכול לבוא בעצמי להעיד
בפניכם, לפיכך מסור להם שכך מקבלני מרבן גמליאל
הזקן, שחי כמה דורות לפנינו, שמשיאין את האשה על
פי עד אחד המעיד על מיתת בעלה. וכשבאתי לארץ
ישראל והרציתי הדברים לפני רבן גמליאל [זהו רבן
גמליאל דיבנה, ראש הסנהדרין בדור הראשון שלאחר

לא תהא כהנת עקיבא אומר, לא על פי אשה (ולא על פי עבד כפונדקית. כלומר, מיוחסת לא תהא נאמנת כפונדקית גויה, צתמיה, ואם האמינו הפונדקית גויה

מת וקברתיו, והשיאו את אשתו. אמרו לו, ולא תהא כהנת פפנדקית. אמר להם, לכשתהא פפנדקית נאמנת. הפנדקית הוציאה להם מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו:

נשלמה מסכת יבמות

משנה כפשוטה

וקברתיו, והשיאו חכמים את אשתו על פי דברי אותה פונדקית. אם כן - אמרו לו לרבי עקיבא - כיצד אתה אומר שאין משיאים על פי עדות אשה, וכי לא תהא כהנת פפנדקית? - כלום יש מקום לומר שאשה 'כהנת', כלומר בת ישראל מיוחסת, נאמנת פחות מאשר פונדקית גויה? אמר להם, לכשתהא פפנדקית נאמנת אף זו תהא נאמנת. כלומר: גם הפונדקית אינה נאמנת להעיד, אלא כשהיא מביאה ראיה לדבריה, שכן אותה הפפנדקית הוציאה להם מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו, ובצירוף הוכחה זו קבעו חכמים שהיא דוברת אמת, שאילו היה חי והולך משם, היה נוטל חפציו עמו. אבל כשאין הוכחה המסייעת לדברים, אין מתירים אשה להינשא על פי עד פסול.

האשה על פי עד אחד, וכל שכן שאין משיאים אותה על פי עד פסול, אלא דווקא על פי שני עדים כשרים. רבי עקיבא היה אומר: משיאים על פי עד אחד כשר, כפי שמסר לו נחמיה בשם רבן גמליאל הזקן, אבל עדיין סבר שאין משיאין על פי עד פסול: לא על פי אשה, ולא על פי עבד ולא על פי שפחה, ולא על פי קרובים.

אמרו לו לרבי עקיבא: וכי אין משיאין על פי אשה? והלא מעשה בבני לוי שהלכו לצער עיר התמרים, וחלה אחד מהם בדרך, והביאוהו בפנדק - הניחודו לנוח באכסניא עד שיחזור, ובחזרתם נכנסו לאותו הפונדק ולא מצאוהו, אמרו לפפנדקית 'איה חברנו?' אמרה להם 'מת

יכון הלכה ה' כלה כלי החיצון דת"ת דמלכות דבריהא השתפא.

גמרא (יבמות קכב:)

מאי גריעותא דפונדקית. אמר רב כהנא, פונדקית נכרית היתה, ומסיחה לפי תומה היתה, זה מקלו וזה תרמילו וזה קבר שקברתיו בו. וכן תני אבא בריה דרב מניומי בר חיאי, פונדקית נכרית היתה, ומסיחה לפי תומה היתה, זה מקלו וזה תרמילו וזה קבר שקברתיו בו.

ביאור גמרא

שואלת על כך הגמרא: מאי גריעותא דפונדקית? - מה היה גרוע בעדותה של הפונדקית? - אמר רב כהנא: אותה פונדקית לא היתה בתישראל, אלא נכרית היתה ולכן עדותה היא עדות גרועה, שהרי אינה נאמנת בשאר עדויות והקלו להאמינה בעדות אשה, מוסיף רב כהנא: אותה פונדקית לא התכוונה כלל לשם עדות ומסיחה לפי תומה היתה (מספרת סיפור דברים, בלא שתדע שיש לסיפורה תוקף עדות) וכך סיפרה: זה מקלו וזה תרמילו שהיו ברשותו ונשארו אצלי בפונדק לאחר מותו, וזה קבר שקברתיו בו.

סויע מברייא: וכן תני אבא בריה דרב מניומי בר חיאי: אותה פונדקית המוכרת במשנה, נכרית היתה, ומסיחה לפי תומה היתה, וכך אמרה: 'זה מקלו וזה תרמילו וזה קבר שקברתיו בו'.

עדות אשה

'עדות אשה' - היא עדות שמעידים על מיתתו של אדם על-מנת להתיר את אשתו, ונאמרו בה דינים מיוחדים בשביל שלא תישאר האשה עגונה כל ימיה. בין הדינים (הנוגעים לסוגייתנו) מצינו חילוק בין עדות של ישראל לעדות של נכרי, ובין המעיד בכוונה תחילה בשביל להתיר את האשה לבין המסיד לפי תומו (המספר סיפור דברים בלא שידע שיש לסיפורו תוקף של עדות).

במשנתנו הובא מעשה בענין עדות אשה: "מעשה בבני לוי שהלכו לצער עיר התמרים, וחלה אחד מהם בדרך, והביאוהו בפנדק, ובחזרתם אמרו לפפנדקית: איה חברנו? אמרה להם: מת וקברתיו, והשיאו את אשתו".

מלשון המשנה נראה שהאמינו לאותה 'פונדקית' (=בעלת אכסניא) על-אף שעדותה היתה עדות גרועה.

והא איה חברנו קאמרי לה. פִּינִין דְּחִוּתִינְהוּ בְּכִיָּא, אָמְרוּ לָהּ
 אִיהָ חֲבֵרְנוּ, אָמְרָה לָהֶם מָת וּקְבֵרְתוּ: תִּנְיָא. מַעֲשֶׂה בְּאֶדָם
 אֶחָד שָׂבָא לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן לְהַעֲדֵי עֲדוּת אִשָּׁה. אָמַר לוֹ, בְּנִי,
 הִיאֲךָ אַתָּה יוֹדֵעַ עֲדוּת זֹו. אָמַר לוֹ, אֲנִי וְהוּא הֵינּוּ הוֹלְכִין
 בְּדֶרֶךְ, וְרַדְף אַחֲרֵינוּ גֵּיִים, וְנִתְלָה בִּיחּוּר תֵּאֵנָה וּפְשָׁחוּ, וְהִחְזִיר
 אֶת הַגֵּיִים לְאַחֲרָיו. אָמַרְתִּי לוֹ, יִישֵׁר כְּחֶף אֲרִיָּה. אָמַר לִי, יָפָה
 כְּוֹנֶנֶת לְשָׁמַי, שֶׁכֶּף קוֹרִין אוֹתִי בְּעִירִי, יוֹחֲנָן בֶּן יוֹנָתָן אֲרִיָּה
 דְּמַכְפֵּר שִׁיחָא. לִימִים חָלָה וּמָת. אָמַר לוֹ, לֹא כֶּף אָמַרְתָּ לִי
 יוֹחֲנָן בֶּן יוֹנָתָן דְּמַכְפֵּר שִׁיחָא אֲרִיָּה. אָמַר לוֹ, לֹא, אֶלָּא כֶּף
 אָמַרְתִּי לָהּ, יוֹחֲנָן בֶּן יוֹנָתָן אֲרִיָּה דְּמַכְפֵּר שִׁיחָא. וְדַקְדַּק עָלָיו
 שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים וְכִיוֹן אֶת דְּבָרָיו, וְהִשָּׂא רַבִּי טַרְפוֹן אֶת
 אִשָּׁתוֹ. אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, תִּלְמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, שְׁנָאֻמַּר (ישעיה
 נד, יג) 'וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה', וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךְ':

ביאור גמרא

מסיים העד את עדותו: לְיָמִים - לאחר זמן חָלָה אותו אדם
 וּמָת, והריני בא להעיד על מותו, על-אף שאיני יודע את
 זהותו אלא על סמך מה שסיפר לי הוא בעצמו ונדי בכך
 לעדות אשה, (ראה טור אה"ע י"ז קיח).

המשך הסיפור - רבי טרפון ביקש לבדוק את נאמנות אותו העד:
 אָמַר לוֹ רַבִּי טַרְפוֹן, בְּנִיסִינן לבלבלו על-מנת לבדוק את
 מידת נאמנותו: וכי לֹא כֶּף אָמַרְתָּ לִי: ששמו היה 'יוֹחֲנָן
 בֶּן יוֹנָתָן דְּמַכְפֵּר שִׁיחָא אֲרִיָּה', כלומר: האם אמרת
 ששם הכפר הוא 'שִׁיחָא אֲרִיָּה'? אותו העד לא התבלבל,
 אלא השיב ואָמַר לוֹ: לֹא! אֶלָּא כֶּף אָמַרְתִּי לָהּ, 'יוֹחֲנָן בֶּן
 יוֹנָתָן אֲרִיָּה דְּמַכְפֵּר שִׁיחָא'. וְדַקְדַּק עָלָיו רַבִּי טַרְפוֹן שְׁנַיִם
 וּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, וְכִיוֹן אותו העד אֶת דְּבָרָיו - נמצאו
 דבריו מכוונים, וְהִשָּׂא רַבִּי טַרְפוֹן אֶת אִשָּׁתוֹ על סמך
 אותה עדות.

מאמר אגדה לסיום: אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר: כִּי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא:
 תִּלְמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, שְׁנָאֻמַּר בְּנְבוּאָה
 עַל נַחֲמַת יְרוּשָׁלַיִם (ישעיה נד, יג): "וְכָל בְּנֵיךָ (בְּנֵי-יְרוּשָׁלַיִם)
 יִהְיוּ בְּעֵתִיד לְמוֹדֵי ה' - יִשְׁכְּלוּ חֲכָמָה, וְכִאִילוּ יִהְיוּ
 תִּלְמִידֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (מַצִּיד שם), וְרַב -וּמְרֻבָּה יִהְיֶה
 שְׁלוֹם שֶׁל אוֹתָם בְּנֵיךָ, שִׁיחָא תִּלְמִידֵי חֲכָמִים", ומכאן
 שתלמידי-חכמים מרבים שלום בעולם.

נקודות לסיכום הגמרא

נכרית - הקלו להאמין לה בעדות אשה (בתנאים מסויימים
 שנכתבו בפוסקים).

מסיח לפי תומו - היינו כל שהעד פותח לדבר בתחילה על מות
 הנעדר, או אפילו כגון במעשה בפונדקית, שהקדימה בבכי על
 מות הנעדר קודם שהתחילו לשאלה על הענין.

הכרת זהות המת - עד שמעיד על מות פלוני, נאמן על-אף
 שמכיר את זהותו רק על סמך מה שהוא סיפר לו בעצמו.

שואלת הגמרא על הנאמר שאותה פונדקית היתה 'מסיחה לפי
 תומה': וְהָא אִיהָ חֲבֵרְנוּ קָאֻמְרִי לָהּ - והלא במשנתנו
 מסופר שכשבאו חבריו של הנעדר לחפשו בפונדק, הם
 הקדימו לשאול את הפונדקית: 'היכן חברנו', ורק לאחר מכן
 ענתה להם, והלא הכלל הוא שאין חשוב 'מסיח לפי תומו'
 אלא זה שפותח מעצמו בסיפור הדברים ומספרם לפי תומו,
 ולא כשפותחים אחרים וחוקרים אותו בשאלות על הנעדר.
 מתרצת הגמרא: כך היה סיפור הדברים: כאשר באו חבריו
 לחפשו בפונדק, פִּינִין דְּחִוּתִינְהוּ - מיד כשראתה אותם,
 בְּכִיָּא - פרצה בבכי כשנזכרה בחברם שמת אצלה בפונדק,
 ורק לאחר מכן: אָמְרוּ לָהּ החברים: 'אִיהָ חֲבֵרְנוּ? ואז
 ענתה ואָמְרָה לָהֶם: 'מָת וּקְבֵרְתוּ' - באופן כזה היא
 חשובה כמסיחה לפי תומה, לפי שפתחה בענין מיתתו
 עוד קודם שנשאלה.

מעשה בענין קבלת 'עדות אשה'

תִּנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּאֶדָם אֶחָד שָׂבָא לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן לְהַעֲדֵי
 'עֲדוּת אִשָּׁה' (עדות על בעל שמת, על מנת להתיר את
 אשתו). אָמַר לוֹ רַבִּי טַרְפוֹן: בְּנִי! הִיאֲךָ אַתָּה יוֹדֵעַ עֲדוּת
 זֹו? אָמַר לוֹ העד: אֲנִי וְהוּא - זה שאני מעיד על מותו
 הֵינּוּ הוֹלְכִין בְּדֶרֶךְ, וְרַדְף אַחֲרֵינוּ גֵּיִים (=חבורת אויבים),
 ולא היה בידינו כלי-זיין להלחם עמם, וְנִתְלָה אותו אדם
 בִּיחּוּר תֵּאֵנָה - בענף של עץ תאנה, וּפְשָׁחוּ - ותלש את
 הענף מהעץ, וְהִחְזִיר אֶת הַגֵּיִים לְאַחֲרָיו בעזרת אותו
 הענף. ממשיך העד בסיפורו: אָמַרְתִּי לוֹ: יִישֵׁר כְּחֶף אֲרִיָּה!
 - בגלל שלא הכרתיו ולא ידעתי את שמו, כיניתי 'אֲרִיָּה'
 על שם הגבורה שגילה [כלומר: 'גבור חיל ולב אריה יש
 לך' (לשון רש"י)]. אָמַר לִי: יָפָה כְּוֹנֶנֶת לְשָׁמַי, שֶׁכֶּף באמת
 קוֹרִין אוֹתִי בְּעִירִי: 'יוֹחֲנָן בֶּן יוֹנָתָן, אֲרִיָּה דְּמַכְפֵּר
 שִׁיחָא' (כלומר, שמי יוחנן ושם אבי יונתן, וכינויי 'אֲרִיָּה'
 שבא מהכפר הנקרא 'שִׁיחָא').

יכוין ת"ת דאצילות יוד הא ואו הא.

זוהר (בשלח סג)

'ממעמקים קראתיך' (תהלים קל, א). **והכי תאנא:**
כל מאן דמצלי צלותא קמי מלכא
קדישא, בעי למבעי בעותיה ולצללא מעמקא
דלכא, בגין דישתכח לביה שלים בקדשא ברין
הוא, ויכוין לכא ורעותא.

ומי אמר דוד הכי? והא כתיב (שם קט, י): **'בכל**
לבי דרשתיך', ודא קרא סגי, מאי בעי
'ממעמקים'? אלא הכי תאנא: כל בר נש דבעי
בעותיה קמי מלכא, בעי לכוונא דעתא ורעותא
מעיקרא דכל עקרי, לאמשכא ברכאן מעמקא
דכירא, בגין דנגיד ברכאן ממבועא דכלא.

ומאי הוא? ההוא אתר דנפיק מניה ואשתכח
מניה ההוא נהר, דכתיב (בראשית ב, י): **'ונהר יוצא**
מעדן', וכתיב (תהלים מו, ה): **'נהר פלגיו ישמחו**
עיר אלהים', ודא אקרי 'ממעמקים', עמקא
דכלא, עמקא דכירא, דמבועין נפקין ונגדין
לברכא כלא, ודא הוא שרותא לאמשכא ברכאן
מעילא לתתא.

אמר רבי חזקיה: כד עתיקא סתימא דכל
סתימין בעי לזמנא ברכאן לעלמין, אשרי
כלא ואכליל כלא בהאי עמיקא עלאה, ומהכא
שאבי ואתנגיד בירא, דנחלין ומבועין אתנגידו

ביאור זוהר

מִנְיָה הֵהוּא נָהָר - אותו המקום אשר ממנו יוצא וממנו נמצא אותו נהר -השפעת ספירת בינה], **דְּכָתִיב** -שנאמר (בראשית ב, י): **['וְנָהָר יוֹצֵא מִעֵדֶן',** כלומר, ששפע הנהר -בינה] יוצא ומתגלה מהמקום שנקרא 'עדן', וזוהי ספירת 'חכמה' העליונה, אשר שם נמשכים הברכות מה'אין סוף' הנעלם. **וּכְתִיב** - ונאמר עוד (תהלים מו, ה): **'נָהָר פִּלְגָיו יִשְׁמְחוּ עִיר אֱלֹהִים'** [פירוש: לעתיד לבוא בעת שירעש העולם, הנה בירושלים יצא נהר מבית קודש הקדשים, ופלגי הנהר ישמחו את יושבי עיר האלוקים], כלומר נהר זה שהוא 'בינה', הנה ממנו יוצאים כל ההשפעות הטובות אל ה'מלכות' הנקראת 'עיר אלהים'.

וְדָא אַקְרִי 'מַמְעַמְקִים' - ומקום זה -[עדן], שמתוכו נובע השפע של ה'בינה', הוא הנקרא 'ממעמקים', **עִמְקָא דְּכָלָא**, **עִמְקָא דְּבִירָא** - העומק של כל השפע, עומק הבאר, **דְּמַבְוֵעִין נִפְקִין וְנִגְדִין לְבָרְכָא כָּלָא** - שממנו המבועים יוצאים ונמשכים לברך את הכל. **וְדָא הוּא שְׁרוּתָא לְאַמְשָׁכָא בְּרַכְּאָן מַעֲיִלָא לְתַתָּא** - וזהו מקום ההתחלה למשוך משם ברכות מלמעלה למטה.

כלומר, מלבד מה שצריך לכוון את כל הלב בתפילה, צריך גם לכוון בייחוד להתפלל מעומק ופנימיות הלב, כי על ידי זה זוכים להיענות ולמשוך ברכות מהנהגת ה' הפנימית הנקראת 'ממעמקים'.

אָמַר רַבִּי חֲזַקְיָה: כִּד עֲתִיקָא סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין בְּעִי לְזַמְנָא בְּרַכְּאָן לְעַלְמִין - כאשר הקביה הנקרא 'עתיקא' [בסוד 'כתר' עליון] הנעלם יותר מכל הנעלמים, רוצה להזמין ברכות לכל העולמות, **אֲשֶׁרִי כָּלָא וְאֶכְלִיל כָּלָא בְּהַאי עִמְיָקָא עֲלָא** - הריהו משרה את כל שפע הברכות וכולל את הכל באותו עומק עליון, בתוך ספירת חכמה, **וּמִהֲכָא שְׁאִיב וְאֶתְנַגֵּיד בִּירָא** - ומכאן שואב

מעלת התפילה ממעמקי הלב

הזוהר מביא כי עתידים כל בני ישראל לומר את המזמור: **'שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מַמְעַמְקִים קְרָאתִיךָ יי'** (תהלים קל, א) [פירוש: מעומק הצרות קראתי אליך ה']. ומבאר לשון זו: **וְהָכִי תֵּאֲנָא** - וכך למדנו: **כָּל מֵאֵן דְּמַצְלִי צְלוּתָא קָמִי מַלְכָּא קָדִישָׁא** - כל מי שמתפלל תפילתו לפני המלך הקדוש, **בְּעִי לְמַבְעִי בְּעוּתִיהּ וּלְצִלְלָא מַעְמָקָא דְּלָכָא** - צריך לבקש בקשתו ולהתפלל מעומק הלב, **בְּגִין דְּיִשְׁתַּכַּח לְבִיהּ שְׁלִים בְּקָדְשָׁא בְּרִין הוּא, וַיְכּוּיִן לְכָא וּרְעוּתָא** - כדי שיימצא לבו שלם עם הקדוש ברוך הוא, ויכוון לבו ורצון נפשו בתפילתו. וזהו 'ממעמקים קראתיך', כלומר שהתפילה צריכה לבוא מעומק הלב.

שואל הזוהר: **וּמִי אָמַר דְּוֹד הָכִי** - וכי כך אמר דוד שהתפילה צריכה להיות רק מעומק הלב, **וְהָא כְּתִיב** - והרי נאמר (שם קט, י): **'בְּכָל לְבָבִי דִּרְשִׁיתִיךָ'**, הרי שהתפילה והכוונה צריכה להיות בכל הלב, **וְדָא קָרָא סְגִי** - והחיוב האמור בפסוק זה הוא מרובה יותר, שצריך לכוון בכל הלב, **מֵאִי בְּעִי 'מַמְעַמְקִים'** - ומהו שאמר דוד שצריכה התפילה להיות ממעמקי הלב.

אֲלֵא הָכִי תֵּאֲנָא - אלא כך למדנו, כי הפסוק בא לרמוז דבר עמוק בעניין כוונת התפילה: **כָּל בֵּר נֶשׁ דְּבְעִי בְּעוּתִיהּ קָמִי מַלְכָּא** - כל אדם שמבקש בקשתו לפני המלך, **בְּעִי לְכוּנָא דְּעֵתָא וּרְעוּתָא מַעֲיָקָרָא דְּכָל עֲקָרִין, לְאַמְשָׁכָא בְּרַכְּאָן מַעְמָקָא דְּבִירָא** - צריך לכוון את דעתו ורצון ליבו מעיקר כל העיקרים, למשוך ברכות מעומק הבאר, **בְּגִין דְּיִנְגִיד בְּרַכְּאָן מַמְבּוּעָא דְּכָלָא** - כדי שיתמשכו וינבעו ברכות ממקור הנביעה של כל הברכות. ושואל: **וּמֵאִי הוּא** - ומה הוא מקור הנביעה של כל הברכות, אלא זהו ההוא אתר דנפיק מניה ואשתכח

מִנִּיה וּמִתְשַׁקֵּיין מִנִּיה בָּלְהוּ; וּמֵאן דְּמַצְלִי צְלוֹתֶיהָ, בְּעֵי לְכוּנָא לְבָא וְרַעוּתָא לְאַמְשָׁכָא

בְּרַכָּאן מִתְהוּא עֲמִיקָא דְכָלָא, בְּגִין דִּיתְקַבֵּל צְלוֹתֶיהָ וְיִתְעַבֵּיד רַעוּתֶיהָ.

ביאור זוהר

מִתְהוּא עֲמִיקָא דְכָלָא - ולכן, מי שמתפלל את תפילתו צריך לכוון את ליבו ואת רצון נפשו, למשך ברכות מאותו העומק של כל הברכות, בְּגִין דִּיתְקַבֵּל צְלוֹתֶיהָ וְיִתְעַבֵּיד רַעוּתֶיהָ - כדי שתתקבל תפילתו וייעשה רצונו.

ונמשך הבאר [-בינה], דִּנְחָלִין וּמִבּוּעִין אֶתְנַגִּידוּ מִנִּיה וּמִתְשַׁקֵּיין מִנִּיה בָּלְהוּ - אשר מבאר זה נמשכים נחלים ומבועים, וכולם מקבלים ממנו שפע. וּמֵאן דְּמַצְלִי צְלוֹתֶיהָ בְּעֵי לְכוּנָא לְבָא וְרַעוּתָא לְאַמְשָׁכָא בְּרַכָּאן

יוסף ד'ח

ה'לכה (רמב"ם הלכות אישות פרק טו)

מָמוֹן, מְרֻבָּה בְּטוֹבָתָה כְּפִי מָמוֹנוֹ. וְלֹא יִטִּיל עָלֶיהָ אִימָה יִתְרָה, וְיִהְיֶה דְבוּרוֹ עִמָּה בְּנִחַת, וְלֹא יִהְיֶה עֶצֶב וְלֹא רִגְזוֹן:

ג. וְכֵן צוּר עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת אֶת בַּעְלָהּ בְּיֹתֵר מְדִי, וְיִהְיֶה לוֹ עָלֶיהָ מוֹרָא, וְתַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֵׂיהָ עַל פִּיו, וְיִהְיֶה בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שֶׁר אִין מְלָךְ, מְהֻלָּכֶת כְּתֹאנוֹת לְבוֹ וּמִרְחֻקָתָא כָּל מָה שֶׁיִּשְׁנָא. וְזֶה דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְדוּשִׁים וְהַטְהוּרִים בְּזוּגָן, וּבְדֶרֶכִים אֵלֹו יִהְיֶה יִשׁוּבָן נָאָה וּמִשְׁבָּח:

א. צוּר חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, וְלֹא תִרְבֶּה שְׁחוּק וְקִלּוֹת רֹאשׁ בְּפָנֶיהָ, וְלֹא תִתְבַּע תְּשֻׁמִּישׁ הַמָּטָה בְּפִיהָ, וְלֹא תִהְיֶה מְדַבֶּרֶת בְּעֶסֶק זֶה. וְלֹא תִמְנַע מִבַּעְלָהּ כְּדִי לְצַעְרוֹ עַד שִׁוְסִיף בְּאַהֲבָתָהּ, אֲלֵא נִשְׁמַעַת לוֹ כָּכָל עַת שִׁירְצָהּ. וְתִזְהָר מִקְרוּבֵיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כְּדִי שֶׁלֹא יַעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה. וְתִתְרַחֵק מִן הַכַּעֲוֹר וּמִן הַדּוּמָה לְכַעֲוֹר:

ב. וְכֵן צוּר חֲכָמִים שֶׁיִּהְיֶה אָדָם מְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִגּוּפּוֹ, וְאוֹהֲבָה כְּגוּפּוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ

ביאור הלכה

בהלכות שלפנינו מבאר הרמב"ם את ההנהגות הראויות לבעל ואשתו לנהוג זה בזה, שעל האשה להיות צנועה בהליכותיה ובאופן דיבורה, לכבד ולירא את בעלה ולעשות כל מעשיה על פיו, ועל הבעל להרבות בכבוד אשתו, ולנהוג עמה בטובה ובנחת במעשיו ודיבורו, ובאופן זה יהיה זיווגם נאה ומשובח.

לקנות לה מלבושים ותכשיטים מכובדים [כפי בזיון האשה קשה יותר מבזיון האיש], וְאוֹהֲבָהּ כְּפִי שֶׁאוֹהֵב אֶת גּוּפּוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן, מְרֻבָּה בְּטוֹבָתָה - בקניית דברים טובים עבורה כפי יכולת מָמוֹנוֹ. וְלֹא יִטִּיל עָלֶיהָ אִימָה יִתְרָה [ובזה יש טעם נוסף - כי על ידי שיטיל עליה אימה יתירה - עלולה היא להכשילו באיסורים חמורים (גיסין ו, ב)], וְיִהְיֶה דְבוּרוֹ עִמָּה בְּנִחַת, וְלֹא יִהְיֶה עֶצֶב וְלֹא רִגְזוֹן בְּדִיבּוּרוֹ עִמָּה. [שם ה"ט]

הנהגות ראויות שתנהג האשה בבעלה

(ג) וְכֵן צוּר עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת אֶת בַּעְלָהּ בְּיֹתֵר מְדִי (קידושין לא, א), וְיִהְיֶה לוֹ עָלֶיהָ מוֹרָא, וְתַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֵׂיהָ עַל פִּיו, וְיִהְיֶה נִחְשָׁב בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שֶׁר אִין מְלָךְ, וְתִהְיֶה מְהֻלָּכֶת כְּתֹאנוֹת לְבוֹ - עוֹשֶׂה כָּל מַעֲשֵׂיהָ עַל פִּי רַעוּנוֹתֶיהָ, וּמִרְחֻקָתָא אֶת כָּל מָה שֶׁיִּשְׁנָא (כפי אין לך אשה כשרה אלא העושה רצון בעלה (תנ"א פ"א ט)).

וְזֶה דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְדוּשִׁים וְהַטְהוּרִים שֶׁכָּךְ רָאוּי לָהֶם לְהוֹג בְּזוּגָן, וּבְדֶרֶכִים אֵלֹו יִהְיֶה יִשׁוּבָן נָאָה וּמִשְׁבָּח. [שם ה"ט]

הנהגות צניעות שציוו חכמים על האשה

(א) צוּר חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ וְתִקְפִּיד לְחַגּוֹר סִינֶרָה כְּרָאוּי (ב"ק פב, א, וכן נפסק להלן פכ"ד, ה"א), וְלֹא תִרְבֶּה בְּדַבְרֵי שְׁחוּק וְקִלּוֹת רֹאשׁ בְּפָנֶיהָ בַּעְלָהּ אִפִּילוּ בִּימֵי הֵיטֵר [שהרי בימי נידתה יש בזה איסור ממש (כמבואר בהלכות איסור"ב פכ"א, ה"ד)], וְלֹא תִתְבַּע תְּשֻׁמִּישׁ הַמָּטָה בְּפִיהָ, אֲלֵא תִרְמֹזוּ לוֹ עַל יְדֵי רִיצוּי וְקִישוּט עֲצָמָה לְפָנָיו (עירובין ק, ב), וְלֹא תִהְיֶה מְדַבֶּרֶת בְּעֶסֶק זֶה. וְלֹא תִמְנַע מִבַּעְלָהּ אִף אִם כּוֹוֹנָתָה כְּדִי לְצַעְרוֹ עַד שֶׁמִּחְמַת הַמִּנִּיעָה יוֹסִיף בְּאַהֲבָתָהּ, אֲלֵא תִהְיֶה נִשְׁמַעַת לוֹ כָּכָל עַת שִׁירְצָהּ, כִּי הִיא מְשׁוּעַבֶּדֶת לוֹ לְדַבֵּר זֶה, וְאִם אֵינָה עוֹשֶׂה כֵּךְ הִיא בְּכָל מוֹרֶדֶת. וְתִזְהָר לְהִרְחִיק עֲצָמָה מִקְרוּבֵיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כְּדִי שֶׁלֹא יַעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה לְחֹשֶׁדָה מֵהֶם, וְתִתְרַחֵק מִן הַכַּעֲוֹר וּמִן הַדּוּמָה לְכַעֲוֹר - תִּרְחִיק עֲצָמָה מִכָּל דָּבָר אִיסוּר, וּמִכָּל דָּבָר הַנִּרְאֶה כְּאִיסוּר. [אישות פט"ו ה"ח]

הנהגות ראויות שנהג הבעל באשתו

(ב) וְכֵן צוּר חֲכָמִים (יבמות סב, ב) שֶׁיִּהְיֶה אָדָם מְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִגּוּפּוֹ - יוֹתֵר מִמֶּה שֶׁמְכַבֵּד אֶת עֲצָמוֹ, כְּגוֹן

מוסר (מלוקט)

והוא לא היה חוטא חס ושלום, וגם היה רוצה לשא, רק שראה ברוח הקדש דנפקי מנה בני דלא מעלי, ועם כל זה בא ישעיה הנביא עליו השלום בדבר השם ואמר לו (ישעיה לח, א) 'כי מת אתה' בעולם הזה, 'ולא תחיה' לעולם הבא. לכן טרם כל ישתדל לשא אשה, וזהו עקר התקון, ומבלעדי זה שוא עמל בכל התעניות והסגופים. ובעל שכל יבין את זאת:

הבא לתקן פגם הברית, אם לא נשא אשה, לשוא צורף צורף. והמאחר לשא מאיזה טענות, ידע נאמנה כי מאבד עולמו ונפשו. ומה יסכן גבר להתענות בימי השוכבים, והוא עובר על דת, וכל ימיו בעברה, ומבן עשרים שנה ואילך אומרים עליו תפחנה עצמותיו. ובוא וראה חזקיהו המלך, צדיק וחסיד גדול ועוסק בתורה תדיר, והשתדל מאד שבימיו לא היה תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בטהרות,

ביאור מוסר

במאמר שלפנינו ליקט החיד"א מדברי חז"ל ומפי הקדמונים, בענין חומר עון המתמהמה מלישא אשה, שמחמת כן אינו יכול להינצל מהרהורי עבירה, ולאדם זה אין התעניות מועילות מאומה, כיון שכל ימיו מלאים בהרהורי עבירה.

במלכותו להשפיע על הכלל עד שבנימיו לא היה אפילו תינוק ותינוקת בכל ארץ יהודה שלא היו בקיאים בטהרות (סנהדרין צד, ב), והוא לא היה חוטא בהרהורי עבירה חס ושלום, וגם היה רוצה לשא אשה, רק נמנע מכך מפני שראה ברוח הקדש דנפקי מנה בני דלא מעלי (-שעתידים לצאת ממנו בנים לא טובים) וסבר שעדיף לא לישא כלל, ועם כל זה בא אליו ישעיה הנביא עליו השלום בדבר השם ואמר לו (ישעיה לח, א) 'כי מת אתה' - בעולם הזה, בקיצור ימים, 'ולא תחיה' - לעולם הבא (ברכות י, א).

לכן טרם כל - לפני שיבוא האדם לעסוק בתיקון נפשו, ישתדל לשא אשה, וזהו עקר התקון, ומבלעדי זה שוא עמל בכל התעניות והסגופים. ובעל שכל יבין את זאת.

אין התעניות והסגופים מועילים למתמהמה מלישא אשה הבא לתקן פגם הברית, אם לא נשא אשה, אזי לשוא צורף צורף - לחינם הוא מצרף ומסגף את גופו בתעניות, כי אין הדבר מועיל לו מאומה. והמאחר לשא אשה מאיזה טענות, ידע נאמנה כי הוא מאבד בזה את עולמו ונפשו. ומה יסכן (-יועיל) גבר זה בבואו להתענות בימי השוכבים, והוא עובר על דת התורה במה שאינו נושא אשה, ומפני זה כל ימיו בעברה - בכל עת הוא בא לידי הרהורי עבירה, שאין יכולת להינצל מהם ללא אשה. ומבן עשרים שנה ואילך אם לא נשא אשה אומרים עליו תפחנה עצמותיו (קידושין כט, ב).

לא הועילה לחזקיהו צדקותו אחר שנמנע מלישא אשה ובוא וראה מה שארע לחזקיהו המלך, שהיה צדיק וחסיד גדול ועוסק בתורה תדיר, והשתדל מאד

